

Łukasz Paluch

Uniwersytet Szczeciński

Jedność czasu bez jedności miejsca. Duchowa łączność jako kategoria teologiczno-medioznawcza

**The unity of time without the unity of place. *Spiritual connectivity*
as a theological and media studies category**

ABSTRAKT

Dostęp do transmisji Mszy świętej jest współcześnie właściwie niczym nieograniczony. Ta nieograniczoność powoduje zacieranie się granic między uczestnictwem fizycznym w świątyni a „uczestnictwem” zdalnym z domu wiernego. W niniejszym artykule podjęto studium teologiczno-medioznawcze z zakresu przekazu medialnego celebracji Eucharystii i znaczenia pojęcia „duchowa łączność” używanego od początku wybuchu pandemii koronawirusa. Badaniu liturgii w czasie pandemii poświęcono już wiele prac. Niniejsza stawia sobie za cel dokonanie refleksji nad łącznością duchową ze wspólnotą Kościoła w czasie pandemii koronawirusa. Autor w poszczególnych częściach pracy analizuje dotychczasową wiedzę z zakresu teologii i nauk o mediach reinterpretuje pojęcia uczestnictwa bezpośredniego i pośredniego we Mszy świętej, przedstawia teoretyczne ujęcie mediatyzacji religii i liturgii oraz odpowiada na pytanie dotyczące celu transmisji Eucharystii. W ostatniej części opisuje pojęcie „duchowej łączności” i wyprowadza wnioski teologiczne na temat tego, czym owa łączność jest. Wskazuje na konieczność właściwej intencji wiernego, która jest potrzebna

do nawiązania takiej łączności oraz przedstawia ją jako formę przedłużenia człowieka. Na zakończenie opracowuje pojęcie nowej kategorii czasu, bez jedności miejsca.

SŁOWA KLUCZOWE:

duchowa łączność, mediatyzacja religii, transmisja Mszy świętej, pandemia koronawirusa, uczestnictwo we Mszy świętej

ABSTRACT

Access to the Holy Mass broadcast is practically unlimited nowadays. This limitlessness blurs the boundaries between physical participation in the temple and “participation” remotely from the home of the faithful. This article undertakes a theological and media study in the field of media coverage of the celebration of the Eucharist and the meaning of the term “spiritual connectivity” used since the outbreak of the coronavirus pandemic. Much work has been done to study the liturgy during the pandemic. This article aims to reflect on the spiritual connection with the Church community during the coronavirus pandemic. In individual parts of the work, the author analyses the existing knowledge in the field of theology and media studies, reinterprets the notions of

direct and indirect participation in the Holy Mass, presents the theoretical approach to the mediatization of religion and liturgy, and answers the question regarding the purpose of the transmission of the Eucharist.

In the last part, he describes the concept of “spiritual connectivity” and draws theological conclusions about what this connection is. He indicates the need for the proper intention of the faithful, which is needed to establish

such a connection, and presents it as a form of human extension. Finally, he develops the concept of a new category of time, without the unity of place.

KEYWORDS:

spiritual connectivity, mediatization of religion, Holy Mass transmission, coronavirus pandemic, participation in the Holy Mass

WSTĘP

Media zajmują, jak się wydaje, istotne miejsce w życiu człowieka. Są szansą, którą należy wykorzystać, choć powinno się być przy tym bardzo ostrożnym. W czasie pandemii wirusa SARS-CoV-2 zostały wykorzystane nie tylko jako narzędzie przekazywania informacji, ale – wyznaczyły pewien określony *modus vivendi*, w którym odegrały rolę kluczową. Za pośrednictwem mediów pracowano, uczono się, spędzano wolny czas, a nawet celebrowano Wielkanoc. Dla wiernych Kościoła katolickiego media (radio, telewizja, Internet) stały się przestrzenią, której celem było podtrzymanie łączności ze wspólnotą. Transmitując Mszę świętą, dawały – jak przekonywano – szansę na ograniczoną możliwość „uczestnictwa” w niej, tym bardziej, że wierni byli do tego zachęceni przez swoich pasterzy. Jednym z pojawiających się w czasie pandemii pojęć określających partycypację w wydarzeniach religijnych był termin *duchowa łączność*. Celem artykułu jest przedstawienie pojęcia *duchowa łączność* jako kategorii teologiczno-medioznawczej. Opracowanie podzielono na cztery punkty. W pierwszym poruszono zagadnienie obowiązku uczestnictwa we Mszy świętej w niedziele i święta nakazane oraz przedstawiono obiektywne sytuacje niepozwalające wypełnić tego zobowiązania. Jedną z takich przeszkód jest pandemia choroby zakaźnej. Omówiono także pojęcie bezpośredniego udziału w Eucharystii. Punkt drugi poświęcony został zagadnieniu mediatyzacji życia religijnego, a co za tym idzie mediatyzacji liturgii. W punkcie tym przedstawiono także pojęcie pośredniego udziału we Mszy świętej poprzez środki społecznego przekazu. Punkt trzeci omawia kwestię celu przeprowadzania transmisji Mszy świętych i ich znaczenie dla wspólnoty Kościoła. Ostatni – czwarty punkt stanowi podsumowanie prowadzonych analiz nad terminem *duchowa łączność*.

UCZESTNICTWO BEZPOŚREDNIE WE MSZY ŚWIĘTEJ

Pierwsze przykazanie kościelne przypomina wiernym, że są zobowiązani do tego, aby w niedzielę i święta nakazane¹ uczestniczyć we Mszy świętej oraz zrezygnować z prac niekoniecznych². Udział w Eucharystii ma stanowić centrum dnia świątecznego³, ponieważ to ona gromadzi chrześcijańską wspólnotę. Właściwa norma Kodeksu Prawa Kanonicznego wskazuje na różne aspekty obchodzenia dni świątecznych. Wśród wielu różnych form świętowania niedzieli na pierwszym miejscu prawodawca umieszcza udział we Mszy świętej, poprzez którą oddaje się cześć Bogu. Na kolejnych miejscach kodeks wylicza: przeżywanie radości wypływającej z dnia świątecznego oraz korzystanie z odpoczynku duchowego i fizycznego⁴. Tak skonstruowana norma prawna odpowiada – jak zauważa Jerzy Adamczyk – naturze rzeczy, ponieważ udziałowi w celebracji Mszy świętej przysługuje niepodważalne pierwszeństwo przed wszystkimi innymi formami świętowania niedzieli⁵. Szczegółowego ich omówienia dokonuje Jan Paweł II w liście apostolskim „Dies Domini”⁶. Papież podkreśla w nim znaczenie Eucharystii w szerokim kontekście eklesjalnym i określa ją jako prawdziwe serce niedzieli, ponieważ to ona karmi oraz kształtuje wspólnotę Kościoła⁷. Poucza jednocześnie, że na celebracji Mszy świętej nie kończy się obowiązek świętowania dnia Pańskiego. Należy według niego pamiętać o spotkaniach w gronie rodziny i przyjaciół, poświęcaniu czasu na różne sposoby rozrywki czy odpoczynek, który „pozwała sprowadzić do właściwych proporcji codzienne troski i zajęcia”⁸, oraz umożliwiania na nowo odkrywanie i zachwycanie się pięknem przyrody. Dzień święty jest także dniem solidarności, w którym to dniu można podjąć dzieła miłosierdzia, różne formy działalności

---

¹ W Kościele polskim świętami nakazanymi są: wszystkie niedziele w ciągu roku oraz uroczystości Bożego Narodzenia, Objawienia Pańskiego, Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny oraz Wszystkich Świętych.

² Zob. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, n. 2042 (dalej jako: KKK).

³ Dzień świąteczny rozumiany jako niedziela i inne święta nakazane.

⁴ Zob. *Kodeks Prawa Kanonicznego*, kan. 1247 (dalej jako: KPK).

⁵ Zob. J. Adamczyk, *Niedzielne celebracje w przypadku niemożności uczestnictwa w Eucharystii* (kan. 1284 § 2), „Liturgia Sacra” 20 (2014) nr 1, s. 27.

⁶ Jan Paweł II, List apostolski «Dies Domini» z 31.05.1998 r. (dalej: DD)

⁷ Zob. tamże n. 32, 46.

⁸ Tamże n. 67.

charytatywnej oraz poświęcić się apostołstwu. Świątowanie dnia Pańskiego powinno być także okazją do troski o ubogich, kalekich i starszych, ponieważ mają oni takie samo prawo i potrzebę jak inni chrześcijanie do świątowania niedzieli⁹. Pełne i prawdziwe świątowanie niedzieli i innych świąt nakazanych dokonuje się poprzez uczestnictwo w Eucharystii oraz podejmowanie wszystkich form, które zostały wskazane w nauczaniu Kościoła.

Zdarzają się jednak sytuacje, w których istnieje obiektywna przeszkoda w pełnym świątowaniu niedzieli lub innego dnia nakazanego. Dobrowolne zaniebdanie obowiązku uczestnictwa w Eucharystii jest dla chrześcijanina grzechem ciężkim¹⁰. Do obiektywnych i usprawiedliwionych przeszkód należy zaliczyć, według normy Kodeksu Prawa Kanonicznego, brak wyświęconego szafarza oraz inną ważną przyczynę¹¹. Ustawodawca nie przewidział katalogu takich przyczyn, ale zostały one wskazane przez inne dokumenty Urzędu Nauczycielskiego Kościoła¹². Wśród powodów usprawiedliwiających nieobecność na Mszy świętej można

---

Poważną przyczyną, choć nieujęta *expressis verbis* w normach kanonicznych, która uniemożliwia wiernym uczestnictwo w Eucharystii, jest niewątpliwie ogólnoświatowa pandemia choroby zakaźnej.

---

wymienić chorobę, pracę, pielęgnację niemowląt, niepełnosprawność, opiekę nad chorymi czy niesienie pomocy przy wypadkach i klęskach żywiołowych. Należy jednak pamiętać, że nie jest to katalog zamknięty¹³. Prawodawstwo kościelne i praktyka duszpasterska wypracowały różne sposoby wypełniania obowiązku świątowania niedzieli bez możliwości uczestnictwa we Mszy świętej. Osoby, które z racji choroby pozostają w domu, powinny świątować niedzielę poprzez lekturę czytań i modlitw mszalnych oraz wzbudzenie pragnienia uczestnictwa

⁹ Zob. DD 70; KKK 2186.

¹⁰ Zob. KKK 2181.

¹¹ Zob. KPK 1248 § 2.

¹² Zob. J. Adamczyk, art. cyt., s. 31–32.

¹³ Zob. DD 54; KKK 2181; zob. także J. Adamczyk, art. cyt., s. 33.

w Eucharystii; może to być również poświęcenie odpowiedniego czasu na modlitwę wspólnotową w domu lub indywidualną¹⁴. Według Jana Pawła II dzięki podjęciu wskazanych wyżej praktyk, chrześcijanin będzie „jak najlepiej uczestniczył z oddalenia w liturgii niedzielnej Mszy świętej”¹⁵. W przypadku braku szafarza wspólnota może, zgodnie z przepisami prawa, zgromadzić się na liturgii słowa, której może przewodniczyć diakon lub osoba świecka odpowiednio do tego przygotowana¹⁶. Ponadto Katechizm Kościoła Katolickiego stwierdza, że nie zaciągają na siebie grzechu śmiertelnego ci, którzy nie uczestniczą w niedzielnej Eucharystii, ponieważ otrzymali dyspensę od swojego biskupa¹⁷.

Poważną przyczyną, choć nieujęta *expressis verbis* w normach kanonicznych, która uniemożliwia wiernym uczestnictwo w Eucharystii, jest niewątpliwie ogólnoswiatowa pandemia choroby zakaźnej.

W roku 2020 na świecie pojawiła się pandemia wirusa SARS-CoV-2. By ochronić życie i zdrowie, władze państwowe wprowadzały ograniczenia w funkcjonowaniu wszystkich instytucji państwowych i w każdej dziedzinie życia społecznego. Ograniczono również funkcjonowanie Kościołów i związków wyznaniowych. W odpowiedzi na decyzje rządowe, biskupi polscy, zgodnie z rekomendacją Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski, wydali dyspensy od obowiązku uczestnictwa we Mszy świętej¹⁸. We wspomnianej rekomendacji zostało zaproponowane, aby wierni korzystający z dyspensy udzielonej przez swojego biskupa łączyli się duchowo ze wspólnotą Kościoła poprzez środki społecznego przekazu (radio, telewizję czy Internet)¹⁹. Zachęta ta została podtrzymana przez większość biskupów w wydawanych przez nich dekretach udzielających dyspensy²⁰. Wezwanie do

---

¹⁴ Zob. tamże.

¹⁵ DD 54.

¹⁶ Zob. J. Adamczyk, art. cyt., s. 36.

¹⁷ Zob. KKK 2181, zob. także KPK 1245.

¹⁸ Zob. Zarządzenie nr 1/2020 Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski z 12 marca 2020 r., w: Bartoszka J. (red.), *Duszpasterstwo w czasie pandemii*, [b.m.r.], s. 29; zob. także P. Stanisz, *Komunikacja Kościoła katolickiego w Polsce z otoczeniem wewnętrznym i zewnętrznym – ujęcie prawne*, w: M. Chmielewski (red.), *Komunikacja Kościoła katolickiego w Polsce w okresie pandemii Covid-19. Raport z badań interdyscyplinarnych*, Kraków 2022, s. 38.

¹⁹ Zob. Zarządzenie nr 1/2020 Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski z 12 marca 2020 r., w: J. Bartoszka (red.), dz. cyt., s. 29.

²⁰ Zob. J. Łapucha, *Praeceptum dominicale w czasie epidemii. Studium z zakresu języka kościelnego na przykładzie dokumentów biskupów polskich*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 28 (2021), s. 446.

korzystania z transmisji Mszy świętych i innych nabożeństw można odnaleźć także w dokumentach Stolicy Apostolskiej. 19 marca 2020 roku Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów proponuje, aby duszpasterze organizowali transmisje za pomocą komunikacji teleinformatycznej, które umożliwią wiernym włączenie się w modlitwę²¹. W kolejnym dekrete tej dykasterii zaznaczono, że transmisja ma być przygotowywana *na żywo*²². Również Penitencjaria Apostolska wyraziła zachętę do korzystania z transmisji Mszy świętych: „udziela się odpustu zupełnego wiernym cierpiącym na koronawirusa [...] jeśli w duchu oderwania od jakiegokolwiek grzechu zjednoczą się duchowo poprzez środki masowego przekazu z celebracją Mszy św., odmawianiem Różańca św., pobożnej praktyki Drogi Krzyżowej lub innych form pobożności²³. Korzystanie ze środków społecznego przekazu nie zastępuje jednak wypełnienia obowiązku uczestnictwa w świątyni na Mszy świętej²⁴. Warunkiem *sine qua non* realizacji pierwszego przykazania kościelnego jest fizyczny udział w miejscu sprawowanego kultu²⁵. Z tego względu jedynie taką realną obecność można nazwać uczestnictwem bezpośrednim. Czym innym będzie w takiej sytuacji uczestnictwo pośrednie, które dokonuje się właśnie za pośrednictwem mediów. Dla lepszego zrozumienia zostanie ono omówione w kontekście mediatyzacji życia religijnego i mediatyzacji liturgii.

MEDIATYZACJA LITURGII I UCZESTNICTWO POŚREDNIE WE MSZY ŚWIĘTEJ

Mediatyzacja jest to działalność mediów, w której pośredniczą one w poznawaniu świata oraz mogą wpływać na to, w jaki sposób człowiek postrzega rzeczywistość, która nie jest dostępna jego bezpośredniemu doświadczeniu²⁶. Tak skonstruowana definicja dotyczy przede wszystkim mechanizmu pośrednictwa mediów, niekoniecznie zaś zmiany społecznej wywołanej przez przekaz

²¹ Zob. Dekret Kongregacji w czasie COVID-19 (I), w: J. Bartoszka (red.), dz. cyt., s. 19.

²² Zob. Dekret Kongregacji w czasie COVID-19 (II), w: J. Bartoszka (red.), dz. cyt., s. 21.

²³ Dekret Penitencjarii Apostolskiej odnośnie do przyznania specjalnych odpustów dla wiernych w obecnej sytuacji pandemii (20.03.2020 r.), w: J. Bartoszka (red.), dz. cyt., s. 14.

²⁴ Zob. DD 54.

²⁵ Zob. P. Stanisław, art. cyt., w: M. Chmielewski (red.), dz. cyt., s. 30; zob. także J. Adamczyk, art. cyt., s. 28–29.

²⁶ Zob. J. Kołodziej, *Mediatyzacja (rzeczywistości społecznej)*, w: W. Pisarek (red.), *Słownik terminologii medialnej*, Kraków 2006, s. 118.

medialny²⁷. Radosław Sierocki wskazuje – za Stigiem Hjarvardem – na dwa rodzaje mediatyzacji. Pierwszym, zwanym bezpośrednim, jest przeniesienie do mediów działań, które wcześniej nie wymagały zaangażowania mediów i bycia przez nie zapośredniczonych. Drugim rodzajem jest mediatyzacja pośrednia, czyli stopniowe nasycanie medialnymi mechanizmami i symbolami różnych aktywności, których jednak nie można zupełnie w całości przenieść do mediów²⁸. Opisując tę zależność, Justyna Szulich-Kałuża zaznacza, że w pierwszym przypadku – bezpośrednim – media wyłaniają się jako niezależna instytucja, do której inne powinny się dostosować, a w drugim – pośrednim – stają się integralną częścią już istniejących instytucji, gdyż potrzebują one środków masowego przekazu²⁹. „Z tej perspektywy – pisze Sierocki – mediatyzacja religii oznacza zespół procesów, w wyniku których religia jest coraz bardziej podporządkowana logice mediów”³⁰. Mediatyzacja dla współczesnego człowieka to w pierwszej kolejności przekaz wizualny, który można opisać, za Andrzejem Dragułą, jako „karierę ekranu”. Ekran nie ma na celu odwzorowania świata, ale kreowanie rzeczywistości. W konsekwencji to co rzeczywiste musi dostosować się do tego, co zostało wykreowane przez media³¹. Maciej Mrozowski podkreśla, że wszystkie wytwory mediów są splotem techniki i ludzkiej wyobraźni. Pozwala to na przekaz świata realnego, ale jednocześnie niesie za sobą ryzyko przekazywania wytworzonego świata fikcyjnego. Prowadzi to do tego, że świat, który zostaje przedstawiony w mediach, jest splotem reprezentacji i kreacji³². Nie ulega wątpliwości, że transmisja Mszy świętej jest właśnie taką formą kreowania rzeczywistości. Sierocki argumentuje to tym, że realizujący transmisję sami decydują, kiedy będą pokazani duchowni, a kiedy tłum uczestniczący na miejscu

---

²⁷ Zob. R. Leśniczak, *Etyczne aspekty mediatyzacji życia religijnego – uwagi do dyskusji*, „Mediatizations Studies” 4 (2020), s. 59.

²⁸ Zob. R. Sierocki, *Praktykowanie religii w nowych mediach. Katolicka przestrzeń facebooka*, Toruń 2018, s. 75.

²⁹ Zob. J. Szulich-Kałuża, *Tożsamość religijna w dobie mediatyzacji religii*, „Roczniki Nauk Społecznych”, t. 13(49) (2021) nr 1, s. 138.

³⁰ R. Sierocki, dz. cyt., s. 75.

³¹ Zob. A. Draguła, „*Staliśmy się bowiem widowiskiem światu, aniołom i ludziom*” (1 Kor 4,9) : o wizualności w komunikacji wiary, „Biuletyn Edukacji Medialnej” 1 (2016), s. 135–136.

³² Zob. M. Mrozowski, *Przenikanie mediów. Ewolucja mediów a przemiany ładu społecznego*, Warszawa 2020, s. 377.

wydarzenia³³. Podczas debaty teologów, która odbyła się 12 maja 2005 roku, mówiąc o transmisji liturgii, Draguła zauważył, że „przekaz telewizyjny wykreował pewne znaczenie i my takie znaczenie oglądamy”³⁴. Dlatego Kościół stara się mieć, chociaż niewielki, wpływ na formę transmisji wydarzeń religijnych. Świadczy o tym między innymi wydane w 2017 roku *Dyrektorium Konferencji Episkopatu Polski w sprawie celebrowania Mszy świętej transmitowanej przez telewizję*³⁵. Dokument ten, poza teologicznym i pastoralnym ujęciem liturgii i transmisji Mszy świętej, wyraża troskę o to, by transmitowana liturgia nie utraciła swojego sakralnego charakteru³⁶. Wskazuje na potrzebę współpracy między osobami zaangażowanymi w celebrowanie i odpowiedzialnymi za techniczny aspekt jej transmisji. Wymaga także, aby nad poprawnością transmisji czuwała osoba biegła zarówno w liturgii, jak i w dziedzinie mediów³⁷. Według Andrzej-

---

Stąd ważna jest intencja oglądającego Mszę świętą, ponieważ to on ostatecznie zdecyduje czy będzie uczestniczył w akcie pobożności czy będzie oglądał Eucharystię jako film.

---

ja Baczyńskiego ważna jest świadomość religijna realizatorów. Wyraża się ona nie tylko w dobrej znajomości liturgii, ale przede wszystkim w tym, „czy wzniosą się na pewien poziom świadectwa, a nie tylko rzemiosła”³⁸. Ostatecznie, nie należy zapominać o tym, że przygotowywana transmisja Mszy świętej jest dla

³³ Zob. R. Sierocki, dz. cyt., s. 81.

³⁴ *Czy klękać przed telewizorem? Debata o telewizyjnej transmisji Mszy św.*, „Homo Dei” 278 (2006) nr 1., s. 78.

³⁵ *Dyrektorium Konferencji Episkopatu Polski w Sprawie celebrowania Mszy świętej transmitowanej przez telewizję*, w: Akta Konferencji Episkopatu Polski 29 (2017), 48–55 (dalej jako: DTMS).

³⁶ W. Bartocha, *Liturgia „zmediatyzowana” w świetle Dyrektorium Konferencji Episkopatu Polski w sprawie celebrowania Mszy świętej transmitowanej przez telewizję*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 28 (2019) nr 4, s. 65.

³⁷ Zob. tamże, s. 66, zob. także DTMS 11, 46.

³⁸ *Czy klękać przed telewizorem?...*, s. 88.

odbiorców, którzy oczekują od niej zaspokojenia swoich potrzeb religijnych³⁹. Nie zakładają oni obecności fizycznej w miejscu kultu, ale wyrażają potrzebę „oglądania” celebracji w czasie rzeczywistym. Inaczej rzecz ujmując, odbiorca nastawiony na doświadczenie religijne „wchodzi w pośredni kontakt z misteryjną rzeczywistością sprawowanej Eucharystii mimo transmitowanego obrazu i mimo transmitowanego dźwięku”⁴⁰.

Stąd ważna jest intencja oglądającego Mszę świętą, ponieważ to on ostatecznie zdecyduje czy będzie uczestniczył w akcie pobożności czy będzie oglądał Eucharystię jako film⁴¹.

Proces mediatyzacji religii w czasie pandemii wirusa SARS-CoV-2 nabrał nowego kontekstu. Wykorzystano media jako miejsce realizacji praktyk religijnych na niespotykane wielką skalę. Szulich-Kałuża uważa, że „Kościół przestał oznaczać fizyczną budowlę związaną z określonym miejscem fizycznie zlokalizowanym, a miał szansę stać się wspólnotą wiernych, wspieraną przez struktury sieciowych interakcji społecznych”⁴². Dlatego w dalszej części pracy należy postawić pytanie, jaki cel przyświeca organizacjom transmisji Mszy świętych.

CELE TRANSMISJI MSZY ŚWIĘTEJ

Dyrektorium Konferencji Episkopatu Polski w sprawie celebracji Mszy świętej transmitowanej przez telewizję wskazuje, że „pierwszym i podstawowym celem transmisji Eucharystii jest posługa chorym”⁴³. Wydaje się to najbardziej oczywiste zadanie transmitowanej Mszy świętej. Istotą nie jest wypełnienie nakazu zawartego w pierwszym przykazaniu kościelnym (o czym wskazano w pierwszej części niniejszej pracy), ale łączność ze wspólnotą Kościoła. Draguła wskazuje, że transmisja Mszy świętej winna być traktowana przede wszystkim w kategoriach uzupełnienia parafialnego duszpasterstwa chorych. Nie powinno się traktować jej jako samodzielnej i w pełni wystarczającej formy pastoralnej⁴⁴. Transmisja ma

---

³⁹ Zob. R. Leśniczak, dz. cyt., s. 60.

⁴⁰ A. Draguła, *Czy media zdolne są transmitować zbawienie?*, „*Studia Salvatoriana Polonica*” 3 (2009), s. 156.

⁴¹ Zob. *Czy klękać przed telewizorem?*, s. 81.

⁴² Zob. J. Szulich-Kałuża, art. cyt., s. 140.

⁴³ DTMS 8.

⁴⁴ Zob. A. Draguła, *Eucharystia...*, s. 368

także wymiar ewangelizacyjny i formacyjny⁴⁵. Ten pierwszy polega na docieraniu z przekazem Dobrej Nowiny do osób, które utraciły łączność z Kościołem lub nie znają Kościoła. W tym przypadku nie należy traktować transmisji jako wyłącznej formy ewangelizacji czy rozwoju życia duchowego. Może to doprowadzić do przekonania, że instytucja Kościoła i inni członkowie wspólnoty są zbędni w procesie przekazywania wiary⁴⁶. Krzysztof Marcyński zwraca uwagę na bezpośredniość przekazu wiary, którą opisuje jako cielesność. Według niego natura mediów wyklucza bezpośredniość, a więc „pozbawia ludzkie komunikowanie cech wcielenia i [...] ludzkiego charakteru”⁴⁷. Jeżeli transmisja Mszy świętej ma cel ewangelizacyjny, to tylko w ograniczonym zakresie, który w końcu i tak musi zostać przeniesiony do bezpośredniego spotkania ze wspólnotą Kościoła. Drugim wymiarem, o którym wspomina *Dyrektorium*, jest formacja. Dokument odwołuje się w tym miejscu do adhortacji apostolskiej Benedykta XVI *Sacramentum caritas*⁴⁸ i Konstytucji o liturgii świętej Soboru Watykańskiego II *Sacrosanctum concilium*⁴⁹. Papież pisze, że „Msza święta transmitowana przez telewizję ma bez wątpienia charakter pewnego wzorca. Należy więc dołożyć szczególnego starania, aby w celebracji, poza tym, że odbywa się ona w miejscach godnych i dobrze przygotowanych, szanowano normy liturgiczne”⁵⁰. Konstytucja o liturgii nie wyraża tego *expressis verbis*, ale zaleca, by przekazywanie czynności liturgicznych odbywało się w sposób taktowny i godny⁵¹. Ważnym zastrzeżeniem jest to, że nie należy sprawować Mszy świętej wyłącznie w celu jej transmisji oraz że jedyną dopuszczalną formą przekazu jest transmisja w czasie rzeczywistym (*live*). W czasie pandemii koronawirusa *explicite* wyjaśnił to ordynariusz diecezji opolskiej bp Andrzej Czaja. Nakazał on usuwanie z Internetu nagrań Mszy świętej⁵². Biskup opolski argumentował to

⁴⁵ Zob. DTMS 9, 10.

⁴⁶ Zob. A. Draguła, *Eucharystia...*, s. 356.

⁴⁷ K. Marcyński, *Komunikacja religijna i media*, Kraków 2016, s. 120.

⁴⁸ Zob. Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Sacramentum caritas*, Rzym 2007 (dalej jako: SC).

⁴⁹ Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002 (dalej: KL).

⁵⁰ SC n. 57.

⁵¹ Zob. KL 20.

⁵² Zob. *Bp Czaja nakazuje swoim księżom usuwanie nagrań transmitowanych w internecie mszy*, „Więź.pl” z 20.04.2020 r., <https://wiez.pl/2020/04/24/bp-czaja-nakazuje-swoim-ksiezom-usuwanie-nagran-transmitowanych-w-internecie-mszy/> (dostęp 16.02.2022 r.).

tym, że oglądanie zarejestrowanej wcześniej Eucharystii „nigdy nie będzie formą nawet duchowej łączności z celebrowaną liturgią”⁵³. Czym zatem jest owa *duchowa łączność*, do której od samego początku pandemii zachęcali pasterze Kościoła?

NOWA KATEGORIA JEDNOŚCI CZASU BEZ JEDNOŚCI MIEJSCA

Bezpośrednie uczestnictwo we Mszy świętej możliwe jest tylko wtedy, gdy wierny znajduje się w miejscu celebracji. Konieczne jest zachowanie jedności miejsca i czasu. Założenie to powszechnie uważa się wciąż za obowiązujące: konieczna jest fizyczna obecność w czasie rzeczywistym. Transmisja Eucharystii, choć zachowuje jednośc czasu, to wyklucza jednośc miejsca. Wierny pozostaje w swoim domu, a sprawowanie kultu odbywa się w świątyni. Medium przekazujące transmisję z zasady jest tylko środkiem przekazu, za pomocą którego wspólnota celebrująca Eucharystię komunikuje się *na odległość* z wiernym będącym w innym miejscu. Przykładem mogą być w tym miejscu wstępy we Mszach świętych transmitowanych wypowiadanych przez duchownego, który może pozdrowić wszystkich łączących się za pośrednictwem mediów masowych. Jest to, niekiedy może nieświadomy, wynik mediatyzacji liturgii. Wynika on stąd, że celem programów *na żywo* jest doprowadzenie widza do takiego poczucia, że uczestniczy w programie lub wydarzeniu tu i teraz. Wywołuje się je poprzez bezpośrednie zwroty do widza, które to zwroty mają go utwierdzić w przekonaniu, iż jest częścią programu, na którego realizację ma wpływ wpływać chociażby dzięki możliwości telefonowania do studia telewizyjnego⁵⁴. Refleksja naukowa na określenie takiego procesu używa terminów *teleobecność*⁵⁵ i *telewspólnota*⁵⁶. Oba pojęcia zakładają inne miejsca pobytu nadawcy i odbiorcy (miejsca transmisji i miejsca jej odbioru) i opisują zdolność do działania na duże odległości za pomocą środków komunikacji masowej. Marcyński podkreśla jednak, że teleobecność, mimo stosowanych technik medialnych, zawsze będzie uboższa od obecności fizycznej⁵⁷, ponieważ

---

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Zob. M. Szpunar, *Czym są nowe media – próba konceptualizacji*, „Studia Medioznawcze” 4 (35) (2008), s. 39.

⁵⁵ Zob. K. Marcyński, dz. cyt., s. 121.

⁵⁶ Zob. A. Draguła, *Dobre narzędzie i zły nauczyciel*, w: M. Robak (red.), *Zarzućcie sieć*, Warszawa 2001, s. 119.

⁵⁷ Zob. K. Marcyński, dz. cyt., s. 121.

tworzy ułudę wspólnoty⁵⁸. Można powiedzieć, że teleobecność wytwarza sztuczny medialnie świat, w którym dochodzi do stworzenia telewspólnoty. Draguła z kolei zwraca uwagę, że przedrostek *tele* wskazuje na odległość, która jest przeciwieństwem obecności⁵⁹. Tym, co tworzy namiastkę wspólnoty, jest możliwość dostrzeżenia nadawcy i jego gestów⁶⁰. Tych gestów, postawy i zachowania nie zobaczy już prezbiter sprawujący Eucharystię w kościele u odbiorcy pozostającego w swoim mieszkaniu.

Pragnienie brania udziału w transmisji Mszy świętej, teleobecności w niej i tworzenia przez nią telewspólnoty nie może mieć miejsca za wszelką cenę.

Benedykt XVI przestrzegają, że gdy „pragnienie wirtualnej łączności staje się obsesja, człowiek zaczyna się izolować, zrywając realne więzi społeczne”⁶¹. Świat, który jest pełen nowych technologii komunikacyjnych, zaciera granice między światem rzeczywistym a wirtualnym. Trudność ta dostrzegana jest w języ-

---

Pragnienie brania udziału w transmisji Mszy świętej, teleobecności w niej i tworzenia przez nią telewspólnoty nie może mieć miejsca za wszelką cenę.

---

ku, którym posługują się głównie ludzie młodzi. Magdalena Bigaj w jednym ze swoich tekstów przytaczała historię dwunastoletniego chłopca, który w środku nocy oświadczył swoim rodzicom, że idzie na koncert, który będzie oglądał przed telewizorem⁶².

W trzecim punkcie przywołano wypowiedź Andrzeja Czai, który zastrzegają, że duchową łączność można osiągnąć tylko w przypadku transmisji *na żywo*, ponieważ ważniejsze „jest wzbudzenie intencji, duchowe nastawienie, pragnienie

⁵⁸ Zob. A. Draguła, *Dobre narzędzie...*, s. 119

⁵⁹ Zob. tenże, *Eucharystia...*, s. 232.

⁶⁰ Zob. K. Marcyński, dz. cyt., s. 125.

⁶¹ Benedykt XVI, *Orędzie na 43. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu (24.01.2009)*, w: M. Laskowska (red.), *Komunikacja społeczna według Benedykta XVI*, Kraków 2016, s. 43.

⁶² Zob. M. Bigaj, *Cyfrowi tubylcy z plemienia przepływu*, „Więź” 680 (2020) nr 2, s. 7.

Komunii”⁶³, niż samo *oglądanie* relacji ze świątyni. Duchową łączność powinno się traktować jako pewną kategorię nie tyle *uczestnictwa* co intencji wiernego, która jest wzbudzana z zachowaniem jedności czasu, bez jedności miejsca. Towarzysząca jej transmisja Mszy świętej ma być pomocą, ponieważ przekazuje wydarzenie, w którym z obiektywnych powodów wierny nie może wziąć udziału, ale pragnie zachować jednośc z wspólnotą Kościoła. W takim postrzeganiu duchowej łączności można uniknąć niebezpieczeństwa wyniesienia transmisji Mszy świętej do tej samej rangi co fizyczne uczestnictwo w liturgii sprawowanej w świątyni. Duchowej łączności nie powinny towarzyszyć inne zajęcia, które można wykonywać w domu - analogicznie, jak nie powinny one towarzyszyć codziennemu pacierzowi. Przyjmowanie postaw podczas oglądania transmisji Mszy świętej na wzór tych stosowanych w świątyni nie jest warunkiem koniecznym do nawiązania łączności ze wspólnotą sprawującą tę Mszę. Wynikają one z osobistej pobożności wiernego⁶⁴. Zwracał na to uwagę Draguła w artykule zamieszczonym na portalu *wiez.pl* „zachowanie odbiorcy podczas transmisji liturgii zależeć będzie od jego osobistej wrażliwości, a także od medium, z którego korzystamy. Komputer w sposób naturalny sytuuje odbiorcę na krześle przy biurku. Telewizor generuje sytuację podobną do ołtarza, wobec którego się zwracamy. Dźwięk radia – i tu jest jego przewaga – nie koncentruje nas na samym odbiorniku. [...] Nie ma ani przepisów, ani zgody między teologami, jak powinien zachowywać się odbiorca podczas transmisji. Oczywiście, może się zachowywać na sposób właściwy dla uczestnictwa we Mszy: odpowiadać na wezwania kapłana, wykonywać przepisowane gesty, zachowywać odpowiednie postawy itd. Od zewnętrznych gestów (*participatio externa*) ważniejsze jest jednak wewnętrzne nastawienie (*participatio interna*)”⁶⁵.

Duchowa łączność może być także kategorią przedłużenia spotkania rozpoczętego fizycznie lub wyrazem oczekiwania na fizyczne spotkanie, choć dokonuje się w świecie wirtualnym.

Ważne, aby – podobnie jak w przypadku wzbudzenia intencji – *duchowej łączności* towarzyszyła transmisja Mszy świętej. Wierny zapewne ma doświadczenie uczestnictwa fizycznego w celebracji liturgicznej. Jeżeli nie może, ze względu na

---

⁶³ Zob. A. Draguła, *Modlitwa, nie „oglądanie”*. Instrukcja obsługi transmisji Mszy świętej, „Wież.pl” z 14.03.2020, <https://wiez.pl/2020/03/14/chodzi-o-modlitwe-a-nie-ogladanie-instrukcja-obslugi-transmisji-mszy-swietej/> (dostęp 16.02.2022).

⁶⁴ *Czy klękać przed telewizorem?*, s. 80–81.

⁶⁵ Zob. A. Draguła, *Modlitwa, a nie „oglądanie”*.

pandemię, brać w niej udziału, doświadczenie realnego spotkania zostaje przedłużone i podtrzymywane przez media. Staje się jednocześnie oczekiwaniem na możliwość realnego zjednoczenia się podczas liturgii w świątyni. Takiego porównania, w kontekście mediów społecznościowych, użył papież Franciszek w *Orędziu na 53. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*: „Trzeba przyznać, że sieci społecznościowe [...] służą do lepszego łączenia nas, odnajdowania się i pomagania sobie nawzajem [...]. Jest oczywiste, że *wirtualna wspólnota społecznościowa* nie jest automatycznie synonimem *wspólnoty*. [...] Jak zatem odnaleźć prawdziwą tożsamość wspólnotową [...] także w sieci *online*? Można podjąć próbę sformułowania ewentualnej odpowiedzi, poczynając od metafory – *obrazu ciała i członków*, której używa św. Paweł, mówiąc o relacji wzajemności między

---

Duchowa łączność może być także kategorią przedłużenia spotkania rozpoczętego fizycznie lub wyrazem oczekiwania na fizyczne spotkanie, choć dokonuje się w świecie wirtualnym.

---

ludźmi, opartej na jednoczącym je organizmie. [...] Obraz ciała i członków przypomina nam, że korzystanie z *sieci społecznościowej* jest dopełnieniem spotkania osobowego, które przeżywa się poprzez ciało, serce, oczy spojrzenie, oddech drugiego. Jeśli sieć jest używana jako przedłużenie tego spotkania lub w oczekiwaniu na nie, to wówczas nie zdradza siebie i pozostaje bogactwem dla komunii⁶⁶.

ZAKOŃCZENIE

Należy zauważyć, że temat transmisji Mszy świętej, mimo wielu opracowań, pozostaje nadal aktualny i ważny w obecnym kontekście życia społecznego i religijnego. Rozwijające się technologie komunikacyjne mogą wywołać wrażenie, że

---

⁶⁶ Franciszek, *Od wirtualnych wspólnot społecznościowych do wspólnot ludzkich. Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2019 r.*, „L'Osservatore Romano” 2 (2019), s. 50–51.

zastąpią fizyczną (realną) wspólnotę wiary. Dodatkowo czas pandemii wirusa SARS-CoV-2 wpłynął na trwającą mediatyzację Kościoła, ponieważ zmusił wiernych do poszukiwania nowych form praktykowania życia religijnego. Przywołane w niniejszym opracowaniu dotychczasowe interpretacje zjawiska transmisji Mszy świętej pozwoliły przeprowadzić analizę pojęcia *duchowej łączności*. Dzięki temu wskazano, że jest to termin, który może stać się kategorią opisującą jedność czasu, bez jedności miejsca. Wymaga on od wiernego wzbudzenia intencji zjednoczenia się ze wspólnotą Kościoła czemu pomóc ma transmisja *na żywo* Eucharystii. Tak rozumiana *duchowa łączność* będzie wynikiem doświadczenia udziału w liturgii i stanie się jej przedłużeniem, a jednocześnie oczekiwaniem na kolejne, fizyczne spotkanie. Należy jednak mieć na uwadze ograniczoność transmisji medialnej. Kieruje się ona swoimi prawami i zasadami, które nie są w stanie przekazać w pełni bogactwa życia religijnego. Nie jest to także forma zastępcza na czas pandemii. Powinno się widzieć jej ograniczenia i umiejętnie wykorzystywać możliwości.

BIBLIOGRAFIA

- Adamczyk J., *Niedzielne celebracje w przypadku niemożności uczestnictwa w Eucharystii* (kan. 1284 2), „Liturgia Sacra” 20 (2014) nr 1, s. 25–41.
- Bartocha W., *Liturgia „zmediatyzowana” w świetle Dyrektorium Konferencji Episkopatu Polski w sprawie celebracji Mszy świętej transmitowanej przez telewizję*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 28 (2019) nr 4, s. 55–69.
- Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Sacramentum caritas*, Rzym 2007.
- Benedykt XVI, *Orędzie na 43. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu* (24.01.2009), w: Laskowska M. (red.), *Komunikacja społeczna według Benedykta XVI*, Kraków 2016, s. 41–44.
- Bigaj M., *Cyfrowi tubylcy z plemienia przepływu*, „Więź” 680 (2020) nr 2, s. 7–17.
- Bp Czaja nakazuje swoim księżom usuwanie nagrań transmitowanych w internecie mszy*, „Więź.pl” z 20.04.2020 r., <https://wiesz.pl/2020/04/24/bp-czaja-nakazuje-swoim-ksiezom-usuwanie-nagran-transmitowanych-w-internecie-mszy/> (dostęp 16.02.2022 r.).
- Czy klękać przed telewizorem? Debata o telewizyjnej transmisji Mszy św.*, „Homo Dei” 2006 n. 1(278), s. 75–89.
- Dekret Kongregacji w czasie COVID-19 (I)*, w: Bartoszka J. (red.), *Duszpasterstwo w czasie pandemii*, bmrw, s. 19–20.
- Dekret Kongregacji w czasie COVID-19 (II)*, w: Bartoszka J. (red.), *Duszpasterstwo w czasie pandemii*, bmrw, s. 21–22.

- Dekret Penitencjarii Apostolskiej odnośnie do przyznawania specjalnych odpustów dla wiernych w obecnej sytuacji pandemii (20.03.2020 r.)*, w: Bartoszka J. (red.), *Duszpasterstwo w czasie pandemii*, bmrw, s. 23–25.
- Draguła A., *Czy media zdolne są transmitować zbawienie?*, „*Studia Salvatoriana Polonica*” 2009 t. 3, s. 145–158.
- Draguła A., *Dobre narzędzie i zły nauczyciel*, w: Robak M. (red.), *Zarzućcie sieć*, Warszawa 2001, s. 117–126.
- Draguła A., *Eucharystia zmediatyzowana. Teologiczno-pastoralna interpretacja transmisji Mszy Świętej w radiu i telewizji*, Zielona Góra 2009.
- Draguła A., „*Staliśmy się bowiem widowiskiem świata, aniołom i ludziami*” (1Kor 4,9): o wizualności w komunikacji wiary, „*Biuletyn Edukacji Medialnej*” 2016 n. 1, s. 130–142.
- Dyrektorium Konferencji Episkopatu Polski w Sprawie celebracji Mszy świętej transmitowanej przez telewizję*, w: Akta Konferencji Episkopatu Polski 29 (2017), 48–55.
- Franciszek, *Od wirtualnych wspólnot społecznościowych do wspólnot ludzkich. Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2019 r.*, „*L'Osservatore Romano*” 2 (2019), s. 49–51.
- Jan Paweł II, „*List apostolski «Dies Domini» z 31.05.1998 r.*”. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2009.
- Kodeks Prawa Kanonicznego*, Poznań 1984.
- Kołodziej J., *Mediatyzacja (rzeczywistości społecznej)*, w: Pisarek W. (red.), *Słownik terminologii medialnej*, Kraków 2006, s. 118–119.
- Leśniczak R., *Etyczne aspekty mediatyzacji życia religijnego – uwagi do dyskusji*, „*Mediations Studies*” 4 (2020), s. 57–70.
- Łapucha J., *Praeceptum dominicale w czasie epidemii. Studium z zakresu języka kościelnego na przykładzie dokumentów biskupów polskich*, „*Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie*” 28 (2021), s. 437–455.
- Marcyński K., *Komunikacja religijna i media*, Kraków 2016.
- Mrozowski M., *Przenikanie mediów. Ewolucja mediów a przemiany ładu społecznego*, Warszawa 2020.
- Sierocki R., *Praktykowanie religii w nowych mediach. Katolicka przestrzeń facebooka*, Toruń 2018.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum concilium*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2002.
- Stanisz P., *Komunikacja Kościoła katolickiego w Polsce z otoczeniem wewnętrznym i zewnętrznym – ujęcie prawne*, w: Chmielewski. M (red.), *Komunikacja Kościoła katolickiego w Polsce w okresie pandemii Covid-19. Raport z badań interdyscyplinarnych*, Kraków 2022, s. 23–74.
- Szpunar M., *Czym są nowe media – próba konceptualizacji*, „*Studia Medioznawcze*” 35 (2008) nr 4, s. 31–40.
- Szulich-Kałuża J., *Tożsamość religijna w dobie mediatyzacji religii*, „*Roczniki Nauk Społecznych*” t. 13(49) (2021) nr 1, s. 133–150.

Zarządzenie nr 1/2020 Rady Stałej Konferencji Episkopatu Polski z 12 marca 2020 r.,
w: Bartoszką J. (red.), *Duszpasterstwo w czasie pandemii*, bmrw, s. 29–31.

Biogram

Łukasz Paluch – mgr lic. teologii, prezbiter archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej, doktorant w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Szczecińskiego i w Instytucie Nauk Teologicznych US. Zainteresowania badawcze dotyczą: teologii pastoralnej, eklezjologii, mediów i komunikacji społecznej.

ORCID: 0000-0001-8130-090X